

Літературна критика

Антоніна Царук

БОЛІСНА ВЕРТИКАЛЬ ІГОРЯ ПАВЛЮКА

[Павлюк І. *Перевізник мрій: книга лірики.* – Харків: Майдан, 2019. – 344 с.]

Поет перевозить мрії про кохання і смерть, беручи напрям то Ноя, то Харона. Почувається самотнім вовком, чії стежини, як і проклятих поетів, нагадують “падіння-прірви і падіння-злети” (с. 209). Шукає золотий перетин між засвітом і світом. Риторичний нарратив речника епохи, котрий усвідомив, що всі земляни – “політики і медіа, / Сільські дядьки, поети, торгаші” (с. 268) – пасажери одного “Титаніка”. Вони забули, що обрані жити на берегах райської ріки й що “Шлях Чумацький – старший брат Дніпра”, а тому досі моляться на ліплених на крові богів і чують на собі погляд Місяця, схожий на посмішку Сталіна. Чи можливо порвати з гнилою епохою, живленою нашою кров’ю й печерними страхами? Ігор Павлюк свідомий того, як викликати обридження до себе вчорашніх: він шокує читача статусом мимовільної причетності кожного до видива сліду на Землі (нашарування екскрементів). Поет провокує вибух художньої енергії зіштовхуванням високого й ницого, прекрасного й потворного. Можна згадати класичний вислів Ахматової (Горенко) про те, з якого сміття часом народжуються вірші, і філософський закон про єдність і боротьбу протилежностей, коли стають на герць божественне й інфернальне: “Майданних шин палаючий димок / Нагадує то ангела, то звіра” (с. 275). Піднесення народного духу стає згріклим історичним спомином: “Весна – це коли все ще святе. / І дід журавлів пасе” (с. 276).

В абсурдно розбалансованому кризово-воєнному світі поетова сповідь “між хрестом і плахою” (с. 279) метафорично густа вербалізацією внутрішніх станів роздвоєння – тіла, укоріненого в інтернет, і душі, що прагне духовних висот, сподівається на вирішальну межову зустріч Бога-поета з “олюдненим” бісом. Завдання порятунку розглядається як триєдність: “Тіло й світ рятуючи від розпаду / І країну зболену мою” (с. 283).

Твір, що відкриває збірку, визначає її іманентний мотив, інтонаційні особливості, координатну систему образів, щільність поезописьма. Тож методом повільного прочитання спробуємо декодувати закладені сенси. Опертя художнього світу – вертикаль “земля–небо”, вісь духовного єднання з померлими. Циклічні повернення ліричного героя до екзистенційного стану втрати найрідніших передано як сутінки світу, зумовлені руйнацією його гармонії: “Вже й небо стемніло – як перша земля на труні. / Струна обірвалася – лінія фронту душевна” (с. 3). Горизонталь у системі координат окреслена лінійним рухом за визначеним маршрутом: “і чахкає поїзд”. Приземлена заданість буття викликає гіркоту не стільки усвідомленою повільністю пересування, приреченістю пасажира-заручника, скільки образом дешевої повії, що сміється. І цей сміх, вочевидь, змушує ліричного героя виринути зі спогадів, розгледітися навколо, відволіктися від внутрішнього болю, аби

наразитися на біль від суспільних метаморфоз: “Базарна печаль України в мені і кругом”. Настрій повії дисонує з кордоцентричною печаллю ліричного героя, висловленими народними настроями та почуваннями в епоху базарювання, дикого капіталізму й нівелювання цінностей.

Геометрія зв'язків наповнюється кров'ю й нервом, проростає кольором і рухом, де простір болить, як трепетна струна між материним лоном і лоном космічним, а життя усвідомлюється як прелюдія смерті. Чи не тому відчуття непоправної втрати супроводжується станом невагомості. Невагомості – незалежності – покинутості чи втрати осердя... Ще герой прагне сховати біль за усмішкою (“Смішна невагомість. Так легко – що аж нецікаво...”), та болісну броню сміху пробиває відчайсно-самотня сльоза, запита ранковою кавою, що символізує повернення з нічного всесвіту мрій і страждань до повсякденної марноти зустрічей-прощань.

Веретена долі неначе приводять у рух нескінченні роздуми над сутністю буття: “І тале намотана ніч на могильну свічу”. А образ могильної свічі своєю чергою стає поштовхом до нового витка сповідальності й сутнісного оцінювання реалій (“А даль шоколадна виблискує кров'ю солоно”) та риторичного питання (“Невже / Збулися всі сни кольорові?..”). Між двома полюсами, матеріально-тілесним і духовно-небесним, божественним і диявольським, у людині, на помезж'ї між життям і смертю, розгортається трагічна візія ірраціональності любові в жертвовному вимірі. Твір завершується колористичним зойком снів-мрій, а отже, питанням про втрачений шанс очікуваного звільнення від нового летаргійного витка веретена й смиренної покори людини-свічі перед фатальними розривами: “Відходять Додому по духу брати і по крові”.

Книжка “Перевізник мрій” містить лірику І. Павлюка 2011 – 2017 рр., віддзеркалює зміни світовідчуття, зумовлені суспільною (зневіра у відстоюванні українським політикумом національних інтересів, війна, девальвація цінностей) і особистісною ситуацією (смерть батька, утрата друзів), що не могло не вплинути на кореляцію естетичного канону, бо поет сам собі канон і норма: “А я життя стискаю до метафори, / Як Всесвіт хтось в уранове ядро, / Чи як вино тисячолітні амфори <...>”, “Вже поеми мої на слова розбирають, / Як храми на цеглу” (с. 124). Майже одночасно побачили світ ще дві збірки поета (“Salt” англійською мовою (Нью-Йорк) і “Трещина” російською) і готова до друку лірична збірка “Чорний льон”. Торуються духовна вертикаль відродження попри апокаліптичні візії-рани словом-болом, словом-ниткою родової пам'яті з вірою в живе насіння народу: “Що проживе народ наш – опиши. / Проговори біль світу, як умієш” (с. 275). Поет описує майданний дим Вітчизни – “болючий шлях до Господа й до себе”. І що б він не говорив, які б художні візії часу не оприявнював медитаційними зануреннями, щоразу говорить про своє сирітство, приреченість душі переживати найважливіші моменти буття самотою. І зарадити цьому не можуть ні соціальний статус, ні фахова реалізованість, ані сімейний тил, ані творчі здобутки.

Вірші початку нового десятиліття рясніють спогадами ліричного героя про тихі втечі від реалій у світ уяви, де свідком поетичних виливів бував “стакан водки”, унаслідок чого виникає образа на весь світ, відчуження, позначені русизмами. Іноді автор моделює жалощі до себе, маніпулює ненормативною лексикою, що сприймається як утеча таланту від тягаря відповідальності (на кшталт есенінського циклу “Москва кабацкая”), межує з нервовим зривом. Далі вибудовується вектор проходження ініціації: дитя-сирота – блазень – правдошукач – монах – сліпий поводитир у досконалій гармонії всесвіту душі.

Самоспоглядання перетікає в плекання своєї іншості, романтичний конфлікт-виклик світові поєднується із зізнанням у невимовній язичницькій любові.

Самотність прагне бути почутою. Людина шукає Бога в собі. Поет реалізується в лаконічній афористичності, ніби підбиваючи підсумок пройденого: “Тривожать душу ті, кого люблю. / Гартує душу стернена дорога” (с. 130). Про “ходіння по муках” своєї епохи поет сповідався в романі-медитації у віршах “Паломник” (2017).

Істину сенсу життя знайдено: “Різко померти усі уміють, / А от повільно... / Це значить – жити / На цій планеті” (с. 115). Філософська концепція, оприявлена в збірці, тяжіє до перелицювання світу, до класифікаційної стрункості, укладеної в номінативні ряди між двома полюсами – “чорна слава і біле прокляття” (с. 117), “Поміж хрестом і плахою / Грішники і святі” (с. 279). Тож риси сучасного світу – “машини, церкви, осот...” (с. 142), людство – “воїни, артисти, торгаші” (с. 114) або “мавки і мавпи” (с. 153). І. Павлюк, торкнувшись перехрестя давньоукраїнської історії (“вікінг, грек, монгол” (с. 344), акцентує увагу на образі внутрішнього ворога: “Коли ми – / Мов кораблі в пляшках. / Коли долі писані курсивом, / А доноси – / Кров’ю по кістках...” (с. 288). Також поет звертає увагу на трагічні наслідки асиміляції: “Плавають у небі два лелеки / Над гніздом / Як над труною хрест” (с. 282).

Номінативні низки “Журавлі і метелики... / Конячина гніда. / Апокаліпсис в “теліку”. / Дим. / Велика Вода” (с. 122) як семантичні згустки образів нереалізованих мрій (журавель у небі), короткого щастя (янголи як метелики) і виснажливої роботи (конячина). Явища вподібнюються за домінують ознакою святості (“І церквця, як матінка, / І калина, й хрести...”), а образ слави навіюється глорією та виворотнім боком хвали, де “троянди із жабами, / Зрада і НЛО”. Автобіографічні межові ситуації дали підстави для скупі констатації: “Зриви. / Руки Всевишнього... / Воскресіння. / Політ. / Відпочинок під вишнями / Так... як тисячу літ”. Гранично просто й символічно емко хроніка буття з мріями, працею, розчаруваннями, сенсом і вірою вмістилася в короткі рядки, зумисне майже позбавлені тропів.

Привертають увагу Павлюкові порівняння. О. Потебня слушно окреслив визначальну роль порівнянь у дитячому осягненні світу. Схожий спосіб пізнання сутності речей та явищ і у справжнього поета, котрий у будь-якому віці лишається дитиною. Безумовно, це одна з візитівок стилю: свіжість бачення світу крізь лінзу порівнянь. У збірці “Перевізник мрій” вони утворюють цілі грона, набувають мікро- і телескопічних властивостей, надають то філософського, то приземленого звучання, зближують несумісне, вибухають парадоксами, створюють ореол таємничості знань і розбивають ушент пієтетне ставлення до об’єкта зображення-вираження: “Люблю вмирати, як вмирає час. Але, як простір, не люблю вмирати” (с. 96), “душа скоріша, аніж кулі” (с. 66), “Сни приходять мені, / Як у Рим синьоокі вандалі” (с. 106), “Гнізда душ – мов склянки на шаблях” (с. 112), “Життя – наче рибна ловля / З утопленого човна” (с. 17), “А мій Пегас закушує вудила, / Бо Музу, як Феміду, жде сліпу” (с. 90), “Так сумно, як на похороні Бога” (с. 120), “Смерті великі очі – / Як у бджоли чи мухи” (с. 285), “Всесвіт мовчить, як винна бочка. / Чи хробачки підкорі” (с. 249), “Вдягаю ялинку, як доньку колись в дитсадок, / Чи бабцю мою одягали у вічність сусідки” (с. 209).

У літературі головне не те, про що пишеться, а як це зроблено. У ліричній книжці І. Павлюка обсервуються стани душі нашого сучасника: “Дико і безбожно стало в світі <...> / де усе продажне, навіть вітер” (с. 114), тому журавлі летять “цвинтарно” (с. 205), “штильно фестивалить автомат” (с. 206). Палітра станів широка: від “пуповинно”, “страшно й самотньо” (с. 222), “порожньо, як на старому цвинтарі” (с. 284), “біло і болюче” (с. 231), “сонно, динозаврово” (с. 236), “лабіринтово” (с. 240), через “лаврово-терново” (с. 273), “зоряно,

розорено, незорано” (с. 284), “очищально і горньо” (с. 273) аж до “льодяно, людяно, юдино” (с. 294) і “гідко, пекельно і голо” (с. 247). Автор уводить у текст окаянізми (“Уявлятимеш пекло і райський заяблений сад” (с. 303), “Посеред зір гвоздикових” (с. 279), тонко зіштовхує слова, близькі за звучанням: монах – монарх (с. 323), шампанське – шаманське (с. 251), мавки – мавпи (с. 153), сподіваюсь – сповідаюсь (с. 283), “То шум, то сум, / То ліс, то лис, / То ніж, то ніжність” (с. 194), оперує повторами, притаманними народнопісенній традиції:

Довго-довго здавались дороги нам синіми венами,
Тихо-тихо нам падали зорі – йодована сіль.
Тяжко-тяжко дивилися в себе... (с. 303).

Іноді вірш нагадує відкриття-обживання слова, смакування його звукопису й тонкого бриніння семантики, вібрацій сенсу, осягнених першовідкривачем: “Сніжинка в сні жінки” (с. 217), “Биття буття” (с. 191), “Травми. Трамваї. Трави” (с. 199).

Поет прагне простоти і ємкості вислову, нутром відчуває, що народ швидше повірить не крові, а сльозі, тому цей образ наскрізний, потверджує “кругообіг сльози”, але не сльозливості, кровної, хоч і п’яної, долі й рідної смерті. Автор готовий піймати невловиме – сльозу на річковій воді (с. 224), звірину любов до життя і рослинну – до смерті (с. 223), відчути “могили, мов глибокі рідні небеса” (с. 216).

Серед особливостей збірки – нове дихання поетичного рядка І. Павлюка, зумовлене віддзеркаленням внутрішнього світу почувань на зовнішній, уречевлений, який прагне сутнісного розкодування, виявлення свого призначення – бути взірцем гармонії з печаткою скороминушності, а отже, спонукає людину до вдосконалення в крихких координатах земного тривання: “Переймаю у вовка поліського позу мисливця, / Власну душу сховавши, / Мов кулю в стволі” (с. 197), “Зоря моя, немов сльозина вовча <...> / Від мене звір у мене лиш втече” (с. 202).

І. Павлюк пише про осердя стійкості – пам’ять роду і народу, про готовність померти і жити – еманція тихого світла чимось суголосна поетичній “Останній книзі” (1998) Бориса Нечерди: “коли й табличку “Виходу нема” / почеплено на кожному варіанті, – / тоді / відважно / спокуси талан, / тоді від хліба волі розговійся, / тоді виховуй власного орла” (с. 327). Поет більше пише, ніж живе, і його поезія – молитва...

Отримано 24 червня 2019 р.

м. Кропивницький

Роман Голод

ДЕФІЦИТНІ “ЗҒАРДИ”

[Власенко В. Зґарди. – Брустури: Дискурсус, 2017. – 144 с.]

Поетична збірка “Зґарди” прикарпатської письменниці Власти Власенко вийшли в рамцях проекту “Від слова до слова”. Естафетне перо Власта прийняла з рук гідних попередників – Богдана Томенчука й Ольги Деркачової. Замість вступу збірку благословляють на щасливе читацьке сприйняття позитивні відгуки критиків і митців – Євгена Барана, Мар’яни Савки, Ігоря